༄༅། །གསར་དུ་རྙེད་པའི་བྲིས་དཔེ་བཀའ་བློན་ཟླ་བ་ཁང་སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་རྣམ་ཐར 《བཀའི་གུང་བློན་གྱི་འཁྲུར་འཛིན་པའི་རྟོགས་བརྗོད་བྱུང་བའི་མགྲིན་གླུ》 ཞེས་པར་དཔྱད་པ།

ཙོག་རོ་གཡུང་དྲུང་འགྱུར་མེད།

ནང་དོན་གནད་བསྡུས། ཉེ་བའི་ལོ་ཤས་ནང་རྙེད་པའི་བྲིས་དཔེ་འདི་ནི་དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱད་ནས་བཅུ་དགུ་བར་བོད་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་གི་བཀའ་བློན་ཟླ་བ་ཁང་སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་རང་རྣམ་འཁྲུལ་མེད་ཅིག་ཡིན་ཞིང་། འདིར་ཡིག་ཚང་ཞིབ་འཇུག་དང་ལོ་རྒྱུས་རིག་པའི་སྒོ་ནས་མ་དཔེའི་བྲིས་རྒྱུན་རྣམ་པ་དང་རྩོམ་རིག་ཁྱད་ཆོས། ལོ་རྒྱུས་རིན་ཐང་སོགས་ལ་དབྱེ་ཞིབ་བགྱིས་ཁུལ་དང་། རྣམ་ཐར་ལས་བསྟན་པའི་ཟླ་ཁང་ཁྱིམ་རྒྱུད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་དང་བཀའ་བློན་གྱི་མི་ཚེ། དེ་མིན་འབྲེལ་ཡོད་ལོ་རྒྱུས་གནད་དོན་འགག་དང་། སྐབས་དེའི་ཆོས་སྲིད་མི་སྣ་ཁག་དང་ཨམ་བན། ཁ་ཆེའི་ཆོས་དཔོན་སོགས་ཀྱི་གནས་ཚུལ་འགོད་པར་ངོ་སྤྲོད་དང་དཔྱད་གླེང་ཞུས་ཡོད།

བརྡ་ཚད་གཙོ་བོ། བཀའ་བློན། ཟླ་བ་ཁང་སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན། རྟོགས་བརྗོད།

༄༅། །རྒྱལ་མཆོག་སྐུ་ཕྲེང་བརྒྱད་པ་འཇམ་དཔལ་རྒྱ་མཚོ་དང་དགུ་པ་ལུང་རྟོགས་རྒྱ་མཚོའི་སྐབས་ལ། བོད་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་གི་བཀའ་བློན་གྱི་གོ་ས་བཞེས་སྐྱོང་བའི་ཟླ་ཁང་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན(1766-1820)གྱི་རང་རྣམ་འཁྲུལ་མེད་ཅིག་མདོ་སྨད་ཁྲི་ཀའི་ སྔགས་པ་ཞིག་གི་ལག་ན་ཉར་ཚགས་བྱས་ཡོད་ཅིང་། 2016ལོར་བོད་རིག་པའི་ཞིབ་འཇུག་པ་ཚེ་རིང་བསམ་གྲུབ་དང་དཔལ་མགོན་ཐར་གཉིས་ཀྱིས་ཡུལ་དངོས་ནས་པར་བཤུ་བརྒྱབ་ཡོད། དེ་རྗེས་འབྲེལ་ཡོད་ཞིབ་འཇུག་པ་རེ་ཟུང་ལ་མཐོ་སྤྲོད་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། དེ་ཙམ་གྱི་ཁྱབ་རྒྱ་མ་བྱུང་སྟེ་རྒྱ་ཆེའི་རིག་གཞུང་ཞིབ་འཇུག་པ་དང་བོད་ཡིག་འདོད་སྤྱོད་པ་རྣམས་

ཀྱི་ལོངས་སྤྱོད་དུ་མ་གྱུར། 2017ལོར་རིག་དགའ་ཤཱཀྱས་སློག་རྩལ་རྣམ་ཐར་དེ་ཁོ་བོར་ཞིབ་འཇུག་གི་ཚུལ་དུ་མཁོ་སྤྲོད་བྱས་བྱུང་། དེ་རྗེས་ངེད་གཉིས་ཀྱིས་རྣམ་ཐར་འདིའི་རིན་ཐང་ཆེ་བར་མཐོང་ནས་ཞིབ་འཇུག་དང་སློག་སྐད་དུ་ཕབ་པའི་སྔ་གོན་ཚུགས། སྤྱི་ལོ2017 ནས2018བར་ཁོ་བོས་ཐེངས་མང་ཞུ་དག་བཏང་རྗེས། 2019ལོའི་ཟླ12པར་བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་ནས་དངོས་སུ་པར་སྐྲུན་བྱས།

དང་པོ། རྣམ་ཐར་མ་དཔེ།

ཁྲི་ཀའི་ཐུགས་པའི་ལག་ཏུ་ཡོད་པའི་མ་དཔེ་དེར་རྣམ་ཐར་སྟོད་སྨད་གཉིས་དང་མཇུག་ཏུ་འཛམ་དབྱངས་བསྟོད་པ་བཅས་པའི་དོན་ཚན་གསུམ་ལས་གྲུབ་ཡོད། ཡིག་གཟུགས་ཁྱོན་ཡོངས་དཔེ་ཚུགས་ལམ་ནས་བྲིས་པ་དང་། སྣག་ཚའི་སྤྱོད་སྟངས་ཐད་གཞུང་ཡོངས་ཁ་མདོག་ནག་པོ་ཡིན་ཡང་། ཆོས་ཕྱོགས་ཐ་སྙད་གལ་འགངས་ཆེ་བ་དང་། ཞར་འདྲེན་ཡིག་སྐྲུར་ནང་དོན། ཡིག་མགོ། ཀ་བཤད་ཡིག་འབྲུ་བཅས་སྣག་ཚ་དམར་པོས་བྲིས་ཡོད། དེ་མིན་བོད་བརྒྱུད་ནང་བསྟན་དང་འབྲེལ་བའི་བླ་མ་མཁས་གྲུབ་དང་། སྐྱེས་ཆེན་དམ་པ། ཆོས་སྐྱོང་སྲུང་མ། དེ་བཞིན་ས་གནས་ཡུལ་མིང་དང་དགོན་སྡེ་ལྷ་ཁང་། ལས་ཁུངས་ཚན་པའི་མིང་སོགས་སྣག་ཚ་སེར་སྨུག་གིས་བྲིས་ཡོད། འོན་ཀྱང་སྐབས་རེ་སྣག་ཚ་སེར་དམར་གྱི་ནང་དོན་དང་འདྲ་ཤས་ཆེ། ཡིག་གཟུགས་ཆེ་ཆུང་ཐད་གཞུང་དངོས་གཅིག་མཚུངས་ཡིན་ཡང་། ཐོལ་བྱུང་ཚིག་བཅད་དང་ཞར་འདྲེན་ཡིག་སྐྲུར་གྱི་གསལ་བཤད་དང་། མཇུག་བསྡུའི་མཛད་བྱང་རྣམས་ཡིག་ཆུང་ཐོག་ནས་བྲིས་ཡོད།

རྣམ་ཐར་སྟོད་ཆ 《བཀའི་གྲུང་སློན་གྱི་འཁྲུར་འཛིན་པའི་རྟོགས་བརྗོད་བྱུང་བའི་མགྲིན་གླུ》 ལ་ལྡེབ་གྲངས་150ཡོད། དཔེ་ཆའི་མཚན་བྱང་མཇོས་རིས་ཀྱིས་ལེགས་པར་བརྒྱན་ཡོད་ལ། མཆོད་བརྗོད་ཤློ་ཀ་གཉིས་སཾ་བོད་རྒྱ་གསུམ་གྱི་ལམ་ནས་བྲིས་ཡོད་ཅིང། མཐའ་འཁོར་དུ་བི་ཧྲུཾ་དང་ཅོ་པ་ཏ་བཅས་པའི་དར་འཕན་དང་དོ་ཤལ་རི་མོས་བརྒྱན། ཞབས་བྱང་ལྷ་སྐྲུར་སྟོན་པ། ཇོ་བོ་རྗེ། རྗེ་བཙུན་མི་ལ། འཇིགས་མེད་གླིང་པ། ས་སྐྱ་ཀུན་དགའ་སྙིང་པོ། རྗེ་ཙོང་ཁ་པ། རྒྱལ་པཎ་གཉིས་བཅས་གྲུབ་མཐའ་རིས་སུ་མེད་པར་བཀོད་འདུག སྟོད་ཆ་ནི་ཟུར་ཁང་སྲི་བཙོད་ཆེ་བརྟན་རང་ཉིད་ཀྱིས་བརྩམས་པ་སྟེ། གཙོ་བོ་ཟུར་

ཁང་ཁྱིམ་རྒྱུད་ཀྱི་འཕེལ་རིམ་དང་བཀའ་བློན་རང་ཉིད་ཀྱི་མི་ཚེའི་ལོ་རྒྱུས། དེ་བཞིན་སྐབས་དེའི་ཆོས་སྲིད་མི་སྣ་བར་བྱུང་བའི་ཡིག་སྐུར་འབྲེལ་འདྲིས་དང་། སྒེར་དངོས་ཀྱི་ཕྱག་མཆོད་ཉམས་ལེན་སོགས་ཡིན་ལ། མཇུག་ཏུ་ཤོག་ལྷེ་གཉིས་ཀྱི་ཞབས་བྱང་ལྷ་སྐུར་དཔལ་མགོན་བྲམ་ཟེ། དཔལ་ལྡན་ལྷ་མོ། དམ་ཅན། བཀྲ་ཤིས་ཚེ་རིང་མ་བཅས་འཁོད་འདུག འོན་ཀྱང་མཇུག་གི་ཤོག་ལྷེ་གཅིག་གི་ནང་དོན་གོང་དང་གཅིག་མཚུངས་ཡིན་ཡང་ལྡེབ་གྲངས་བཀོད་མེད་པར་རང་སོར་བཞག་འདུག གོང་འོག་ཡིག་གཟུགས་ལ་བརྟགས་ན་དེ་ནི་རྣམ་ཐར་གོང་དང་ཡིག་མཁན་གཅིག་ཡིན་འདུག་ཀྱང་། ཕྱིས་སུ་ཞབས་བྱང་ལྷ་སྐུ་གསར་སྣོན་བྱས་པའི་ཤོག་ལྷེ་དེས་བརྗེས་ཡོད་པར་རྟོགས་ཐུབ།

རྣམ་ཐར་སྣོད་ཆ《བཀའ་ཟུར་ཟུར་ཁང་པ་བློ་བཟང་ཆོས་འབྱོར་བསྟན་འཛིན་རྒྱ་མཚོའི་རྣམ་ཐར་སྣོད་ཆ་སློབ་བུ་རྣམས་ནས་ཕྱོགས་སྒྲིབས་སུ་བགྲིས་པ་ཚངས་པའི་དྭངས་ཐིག》ལ་ལྡེབ་གྲངས21ཡོད་ཅིང་། གཡས་གཡོན་དུ་བཀྲ་ཤིས་རྟགས་བརྒྱད་ཀྱིས་བརྒྱན་ཡོད། འདི་ནི་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་སྐུ་ཚེའི་འཕེན་པ་རྫོགས་རྗེས་ཁོང་གི་སློབ་མ་རྗེ་ཆོས་དགེ་སློང་སྐལ་བཟང་རབ་རྒྱས་ནས་སྐུལ་མ་མཛད་དེ། སྲས་ཚེ་བརྟན་རྡོ་རྗེ་དང་གཡུ་རྒྱལ་རྡོ་རྗེ་རབ་བརྟན། གཟིམ་ཚེ་དབང་ཕུན་ཚོགས་བཅས་ནས་གང་དེ་བཀའ་བློན་ནས་དགོངས་པ་ཞུས་རྗེས་རབ་ཏུ་བྱུང་བའི་རྣམ་ཐར་མཇུག་འཕྲོ་རྣམས་ཕྱོགས་སྒྲིག་མཛད་པ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། བློ་བཟང་ཆོས་འབྱོར་ནི་སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་ཆོས་མིང་དང་། ཡི་གེ་པ་ནི་སྲས་ཚེ་བརྟན་རྡོ་རྗེ་ཡིན།[1]མཇུག་ཏུ་དུས་རབས་ཉི་ཤུའི་ནང་ཟུར་ཁང་མི་རྒྱུད་རྣམས་ཀྱིས་བྲིས་པའི《རྗེ་བཙུན་འཇམ་དབྱངས་ལ་བསྟོད་པ་དད་པའི་གེ་གསར་མདོན་པར་འཛུམ་པའི་པད་དཀར་ཆུན་འཕྱངས》ཞེས་པ་ཤོ་ལོ་ཀ་བཅུ་དྲུག་ཅན་གྱི་ཤོག་ལྷེ་གསུམ་ཞིག་བསྣན་ཡོད། དེའི་གོང་གི་ཤོ་ལོ་ཀ་བརྒྱད་ནི་ཟུར་སྲས་པདྨ་དབང་ཆེན(1917-1940)གྱིས1940ལོར་བྲིས་པ་དང་། ལོ་དེར་ཁོ་རང་གཤེགས་རྗེས་དབང་ཆེན་ཚེ་བརྟན(1891-1953)གྱིས་མཇུག་གི་ཤོ་ལོ་ཀ་བརྒྱད་དེ་ཁ་སྐོང་བྱས་ཡོད།

གཉིས་པ། ཟུར་ཁང་ཁྱིམ་རྒྱུད།

[1] རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྣོད་ཆ། ༡། 21

རྣམ་ཐར་འདིར་འགོད་པར་གཞིགས་ན། བྱུར་ཁང་མི་རྒྱུད་ནི་ལྷ་བླ་མ་བྱང་ཆུབ་འོད་ནས་ཉེ་བར་བརྒྱུད་པའི་མངའ་རིས་གུ་གེ་ཆོས་རྒྱལ་གྱི་རིགས་ལས་བྱུར་དུ་ཆད་པས་ན་འཕྲེང་སྒོ་བྱུར་ཁང་པ་ཞེས་མིང་དུ་ཆགས་ཟེར་བ་དང་། ① དེ་ནི་ཆེ་འདོད་ཀྱི་ཚུལ་དུ་སྨྲས་པ་ཡིན་ནམ་ཡང་ན་དངོས་སུ་དེའི་མཆེད་རྒྱུད་ཡིན་མིན་བཤད་པར་དཀའ། ཡང་བཤད་ཚུལ་གཞན་ཞིག་ལ་ལྷ་སའི་བྱུར་ཁང་གཟིམས་ཤག་ནི་བར་སྐོར་ཤར་ལྗོའི་མཚམས་སུ་ཡོད་པས་ན་བྱུར་ཁང་ཞེས་མིང་ཐོགས་སོ་ཟེར། 1993ལོར་བར་སྐོར་གྱི་ཁང་པ་དེ་བཤིགས་ནས་གསེར་ཁང་ཁྲོམ་ར（赛康商场）བརྒྱབ། གསེར་ཁང་ཞེས་པའི་མིང་ཡང་སྐབས་དེའི་བྱུར་ཁང་གི་སྒྲ་བྱུར་འཛིན་ཡོད་སྐད། དེའི་ཤར་ངོས་ཀྱི་བརྩིགས་པའི་མཚམས་སུ་ལྷ་མོ་ལོ་གྱོན་མའི་སཚྭ་ཁང་ཞིག་ཡོད་པ་དེ་ད་ལྟ་ཡང་མཇལ་རྒྱུ་ཡོད།

ལུཙ་སྱི་ཡི་ནོ་པྷ་ཐེ་ཁེ（Luciano Petech, 1914-2010）ཡིས་བྱུར་ཁང་དབང་ཆེན་དགེ་ལེགས་ཀྱི་ཡི་གེའི་ནང་དུ་འགོད་པ་ལྟར། བྱུར་ཁང་ཁྲིམ་རྒྱུད་ནི་རྒྱལ་མཆོག་སྐུ་ཕྲེང་བཞི་པའི་སྲུན་མཆེད་ཀྱི་རིགས་རྒྱུད་ཡིན་ཞེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་།② དེར་ཁུངས་དག་གི་དཔྱད་གཞི་གང་ཡང་བཀོད་མེད། འོན་ཀྱང་རྣམ་ཐར་འདིའི་ནང་འགོད་པའི་བྱུར་ཁང་ཁྲིམ་རྒྱུད་ཀྱི་མི་སྣ་ཐུ་ཤོས་ནི་རྒྱལ་མཆོག་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པའི་སྐབས་སུ་བྱུང་བའི་བྱུར་ཁང་པ་གུ་ཡང་ཁ་ཤ་ཁ་ཟེར་བ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། གང་དེས་གཞུང་ས་ཆེན་པོའི་ཞབས་པད་བགྱིས་པ་དང་། ལྷོ་མོན་གཡུལ་འདྲེན་ནང་ཞུགས་ནས་རྗོང་ཁ་ཤས་ཚུར་བླངས་པའི་བྱས་རྗེས་བཞག་ཀྱིན། བསམ་གྲུབ་སྒང་དང་ཁུ་རིང་། སྟེའུ། སྤང་ཆུང་། དགོན་གསར་སོགས་འདོན་བཅུ་སྐོར་བྱུར་ཁང་པར་ཐེ་སྲིད་བར་གདན་འཛུགས་སུ་གཟིགས་གཟོས་སྩལ་ཞེས་འགོད།③ དེ་བཞིན《མི་དབང་རྟོགས་བརྗོད》ནང་གསལ་བར། བྱུར་ཁུང་གུ་ཡང་ཁ་ཤ་ཁ་ཟེར་བ་ཞིག་ཕོ་ལྷ་ཐའི་ཇི་དང་བླ་རིང་ཐའི་ཇི། མདོ་མཁར་བ། འབུམ་ཐང་པ་དང་མཉམ་དུ་རྒྱལ་པོ་ལྷ་བཟང་ཧན་གྱི་བཀའ་མངགས་འོག་བོད་འབྲུག་དམག་འཁྲུག ④ནང་ཞུགས་པ་འགོད།⑤འོན་ཀྱང《མི་དབང་རྟོགས་བརྗོད》ནང་

---

① རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྟོད་ཆ། ཤོག་ངོས། 5

② [意]毕戴克著，沈卫荣、宋黎明译，邓瑞玲校：《1728-1959 西藏的贵族和政府》，中国藏学出版社，1990（12），第二章注释 608 条，152 页。

③ རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྨད་ཆ། ཤོག་ངོས། 6

④ 1714ལོའི་བོད་འབྲུག་དམག་འཁྲུག

⑤ མདོ་མཁར་ཞབས་དྲུང་ཚེ་རིང་དབང་རྒྱལ། མི་དབང་རྟོགས་བརྗོད། སི་ཁྲོན་མི་དམངས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2002ལོ། ཤོག་ངོས། 168

བྱུར་ཁང་གུ་ཡང་ཁ་ཤ་ཁའི་མིང་ཐེངས་གཅིག་ལས་མི་གསལ། དེར་བརྟེན། སྐབས་དེར་རིམ་པ་དམའ་བའི་འགོ་པ་ཞིག་ཡིན་ཤས་ཆེ། དེ་ཕྱུད་བྱུར་ཁང་པའི་རབ་བྱུང་བ་ཞིག་རྒྱལ་མཆོག་ལྔ་པ་ཆེན་མོའི་མགྲོན་གཉེར་ཆེན་མོའི་གོ་སར་ཞུགས་ཏེ་ཞབས་ཕྱི་ལེགས་པར་ཞུས་སྟབས། ཕྱིས་སུ་ཞོལ་མགྲོན་གཉེར་ཤག་ཅེས་གཙང་གྲས་སུ་སྩལ། དེ་ནས་རིམ་པར་བརྒྱུད་དེ་མེས་པོ་ལྷ་དབང་དར་རྒྱས་ཞུ་བའི་སྐབས་ནང་མའི་ལས་ཚན་དང་བཀའ་ཤག་མགྲོན་གཉེར་གྱི་ལས་ཁུར་མཛད་དེ་མཁར་ཐོག་སྲས་མོ་ཚེ་དབང་ལྷ་མོ་ཞེས་པ་ཁབ་ཏུ་བཞེས་ནས་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་ཡབ་ལྷ་རྒྱལ་རབ་བརྟན་འཁྲུངས། ①

སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་ཡུམ་གྱི་མཚན་ལ་བསོད་ནམས་དཔལ་འཛོམ་ཞུ་ཞིང་། ཡོང་ཁུངས་ནི་མཁས་པ་ཡེ་བཟང་རྩེ་པའི་ ② ཉེ་བརྒྱུད་རྩེ་མཆོད་མཆོད་དཔོན་ངག་དབང་ཤེས་རབ་བྱ་བ་ནས་རྒྱལ་མཆོག་ལྔ་པ་ཆེན་པོར་རང་ཉིད་སྐུ་ཚ་འདུག་སའི་བསྡི་གནས་ཤིག་གསར་དུ་བསྐྲུན་འདོད་ཀྱི་རེ་ཞུ་ཕུར་བཀའ་འཁྲོལ་དང་རབ་གནས་ཐོབ་པའི་ཁེ་གསུམ་གཞིས་ཀ་ནས་ཡིན་པ་དང་། ③རྣམ་ཐར་ནང་ཡུམ་གྱི་རྒྱུད་ལ་སོག་རིགས་འདྲེས་ཚུལ་འཁོད་ཡོད་ཅིང་། གོང་མ་ཁྲང་ཞི་སྐབས་སོག་པོའི་ཅང་རྟུན་ཆེན་མོ་ཨེ་བྲུས་པ་ལི（额驸阿宝）④ཡར་ཀླུང་དུ་གནས་སྐོར་ལ་སྐྱོད་སྐབས་ཁེ་གསུམ་པའི་བུ་མོ་ཕུན་ཚོགས་སྒྲོལ་མ་དང་བཟའ་ཚོར་གྱུར་ནས་སྲས་མོ་རྡོ་རྗེ་རྒྱལ་མོ་འཁྲུངས། དེ་དང་ཕྱིས་སུ་རི་བོ་ཆོས་གླིང་གི་གྲྭ་པ་བློ་བཟང་འཕྲིན་ལས་མཐུན་རྗེས་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་ཡུམ་བསོད་ནམས་དཔལ་འཛོམས་སོགས་འཁྲུངས། འོན་ཀྱང་སྐབས་དེར་ཁེ་གསུམ་པར་གཞིས་འཛིན་སྐྱེས་པའི་རིགས་མེད་རྐྱེན་བྱུར་ཁང་པ་དང་གཉེན་སྒྲིག་རྗེས་གཞིས་ཀ་གཉིས་གཅིག་སྡོགས་སུ་གཉེར།⑤

---

① རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྨད་ཆ། ཤོག་གྲངས། 7

② (1392-1481)ཁོང་ནི་ལྷོ་ཁ་འཕྱོངས་རྒྱས་ཁུལ་རྒྱས་སྨན་ལྷ་ཁང་གི་མདའ་འམ་པ་རའི་གྲོང་ནག་མེ་དགུ་ཟེར་བའི་ཁྱིམ་དུ་ཡབ་འགོས་སྟོན་འབྱུང་གནས་རྡོ་རྗེ་དང་ཡུམ་སྲི་ཐར་སྐྱིད་གཉིས་ཀྱི་སྲས་སུ་སྐུ་འཁྲུངས། དགུང་ལོ་དགུའི་ཐོག་རབ་ཏུ་བྱུང་། དེ་ནས་ཆོས་ལུགས་གྲུབ་མཐའ་ཁག་གི་དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་མང་དུ་བསྟེན་ནས་རིག་གནས་ལྔ་ལ་མཁས་པའི་པཎྜི་ཏ་ཆེན་པོ་གྱུར་ཏེ《དུས་འཁོར་འགྲེལ་ཆེན》དང《དེབ་ཐེར་སྔོན་པོ》སོགས་གསུང་རྩོམ་པོད་བཅུ་ལྷག་ཙམ་ཡོད་ཀྱང་དཔེ་རྒྱུན་ཧ་ཅང་དཀོན། སྐུ་ཚེའི་སྨད་དུ་ཀུན་བཟང་རྩེའི་རི་ཁྲོད་དུ་བཞུགས་པས་ཡེ་བཟང་རྩེ་པ་ཡང་ཟེར།

③ རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྟོད་ཆ། ཤོག་གྲངས། 8

④ ཆིང་གོང་མ་ཆེན་མོ་ཁྲང་ཞི་མཆོག་ནས1721ལོའི་ཟླ9པར་གུང་ཅང་རྟུན་ཚེ་དབང་ནོར་བུ（策旺诺尔布）དང་ཅང་རྟུན་ཆེན་མོ་ཨེ་བྲུས་པ་ལི（额驸阿宝）སོགས་གཙོ་བོར་མངགས་སྟེ་གོང་མའི་དཔུང་ཚོགས་ལྷ་ལྡན་དུ་འབྱོར་ཏེ་རྟེན་གར་བའི་སྟོབས་ཤུགས་བོད་ནས་མཐའ་སྐྲོད་བཏང་།

⑤ རྣམ་ཐར་མ་དཔེ། ཤོག་གྲངས། 10, 11

ཟུར་ཁང་གི་ཁྱིམ་གཞིས་འཕྲེང་སྒོ་དགའ་ལྡན་གླིང་གཞིས་ཀའི་ཆགས་ཡུལ་ནི་དེང་དུས་སྟེ་གདོང་རྫོང་འཕྲེང་སྒོ་ཤང་འཕྲེང་སྒོ་གྲོང་ཚོར་ཡིན། ད་ཆ་ཟུར་ཁང་གཞིས་ཀའི་ཤུལ་ཙམ་ཡང་བསྡད་མེད་ལ། ཡུལ་མི་རྣམས་ཀྱིས་ཕལ་ཆེར་ས་ཚོད་བྱེད་རྒྱུ་ལས་མ་འདས། ཁེ་གསུམ་གཞིས་ཀའི་ཆགས་ཡུལ་ནི་སྟེ་གདོང་རྫོང་ཁྲ་འབྲུག་གྲོང་བརྡལ་ཁེ་གསུམ་གྲོང་ཚོའི་མི་དམངས་ཐང་ཆེན་དུ་ཡིན། ཁེ་གསུམ་གྲོང་ཚོར་བོད་ཀྱི་དམངས་གསོ་བཅོས་བསྐྱར་གྲོང་ཚོ་དང་པོ་བྱ་བའི་འགྲེམ་སྟོན་ཁང་ཞིག་བཙུགས་ཡོད་པ་དང་། དེའི་རྒྱབ་ལོགས་སུ་ཐུར་གྱི་གཞིས་ཀའི་གྱང་ཤུལ་ཁ་ཤས་ཀྱང་ད་ཆ་མཐོང་རྒྱུ་ཡོད།

རྒྱལ་མཆོག་ལྔ་པའི་སྐབས་ཀྱི་ཟུར་ཁང་གུ་ཡང་ཁ་ཤ་ཁ་ནས་ཟུར་ཁང་དབང་ཆེན་དགེ་ལེགས་བར་བརྩིས་པའི་ལོ་ངོ245ཡི་ནང་ཟུར་ཁང་ཁྱིམ་རྒྱུད་ཀྱིས་གཞུང་སའི་ཞབས་པད་ཤ་སྟག་བགྱིས་ཡོད་ལ། པཱ་ཟེ་ཁེ་ཡི་ཞིབ་འཇུག་ལྟར་གཞིགས་ན་ཁྱིམ་རྒྱུད་ནང་བཀའ་བློན་གྱི་གོ་ས་ཐོབ་པའི་མི་སྣ་བཞི་བྱུང་ཡོད། དེ་ནི་ཟུར་ཁང་སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན། (1766-1820) དང་། ཟུར་ཁང་ཚེ་བརྟན་རྡོ་རྗེ།(?-1844)① ཟུར་ཁང་བསོད་ནམས་དབང་ཆེན།(?-1901)② ཟུར་ཁང་དབང་ཆེན་དགེ་ལེགས། (1910-1977)③ བཅས་ཡིན།

གསུམ་པ། ཟུར་ཁང་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན།

① སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་བུ། ཏའོ་ཀོང་ཁྲི་བཞུགས་དགུ་པ་ས་གླང་ལོ་སྟེ་1829ལོར་བསྐོས། 1832ལོའི་ཟླ་11ལ་རིམས་པ་གཉིས་པའི་ཏོག་དང་རྨ་བྱའི་སྒྲོ་མདོངས་བསྩལ། 《གཞུང་དགའ་ལྡན་ཕོ་བྲང་ཕོ་བྲང་པའི་ལས་ཚན་ཕྱི་ནང་ཏོག་གནས་ཀྱི་གོ་རིམ་དེབ་ཐེར་རིན་ཆེན་ཕྲེང་བ་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།》 བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་ཡིག་ཚགས་ཁང་གིས་བསྒྲིགས། བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2016ལོ། ཤོག་ངོས། 244

② 1893ལོར་བཀའ་བློན་དུ་བསྐོས། རྒྱལ་དབང་སྐུ་ཕྲེང་བཅུ་གསུམ་པའི་རྣམ་ཐར། ཁ་པ། ཤོག་ངོས། 260

③ 1943ལོར་བཀའ་བློན་དུ་བསྐོས། 参见毕戴克著，沈卫荣、宋黎明译，邓瑞玲校 《1728-1959 西藏的贵族和政府》中国藏学出版社 1990（12），第二章注释 608 条， 152 页。

ལུཙུ་སི་ཡི་ནོ་པེ་ཊེ་ཁེ（Luciano Petech, 1914-2010）ཡི་བོད་ཀྱི་སྐུ་དྲག་ཞིབ་འཇུག་ནང་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་ལོ་རྒྱུས་རབ་རིབ་ཙམ་ལས་འཁོད་མེད། [1] ད་དུང་ཁོང་གིས་སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་མིང་ནི་དབང་ཆེན་དགེ་ལེགས་ཀྱིས་སྤྲིངས་པའི་ཡི་གེའི་ནང་མ་གཏོགས་ད་ཡོད་དཔྱད་གཞིའི་ནང་མ་མཐོང་ཞེས་སྨྲས་ཡོད། འོན་ཀྱང་རྣམ་ཐར་འདིར་གསལ་བར། ཟུར་ཁང་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་ནི1766ལོར་བལྟམས་པ་དང་། ལོ་བརྒྱད་དགུར་སོན་སྐབས་ལྷ་ལྡན་དུ་ཁེ་གསུམ་པའི་དྲུང་ཡིག་ཚེ་དབང་ཕུན་ཚོགས་དགེ་རྒན་ལ་བསྟེན། ལོ་བཅུ་བདུན་སྐབས་ཞག་བྱང་བུ་མོ་བརྒྱ་བྱིན་མདུན་ཐབས་སུ་བསུས། ཐོག་མར་གཞུང་སར་བཞུགས་རྗེས་རྫོང་ཁག་ལ་ཁྲལ་སྡུད་བཀར་རྒྱའི་ལས་ཀར་བསྐོད། ས་སྤྲེལ(1788)ལོར་འཕྱོངས་རྒྱས་འཕྱིང་བ་སྟག་རྩེའི་ཡོང་སྡུད་དུ་བསྐོད། ས་བྱ1789ལོའི་ཟླ་བཅུ་པའི་ནང་བོད་བཞུགས་ཨམ་བན་གྱི་བཀའ་བཞིན་བྲག་གཡབ་དུ་གོང་མའི་དངུལ་དོས་གཡོར་ཆེན་པོའི་གདོང་བསུར་བསྐོད། ལྕགས་ཁྱི་ལོར(1790)གྲི་གུར་ཡོང་སྡུད་དུ་བསྐོད།

དེ་རྗེས་རྫོང་སྡོད་ཀྱི་ལས་རིམ་འགོ་ཚུགས། ཤིང་སྟག་ལོར（ 1794 ）དར་མ་རྫོང་ [2]དུ་གཞིས་སྡོད་བྱས། མེ་སྦྲུལ་ལོར(1796)རྒྱལ་རྩེ་དང་ལྷུན་རྩེར་རྫོང་སྡོད་བྱས། དེ་རྗེས་རྫོང་སྡོད་ནས་དགོངས་པ་ཞུས་རྗེས་ཨ་ཁྲུ་སྐལ་བཟང་རབ་བརྟན་མཆོག་ནས་དཀའ་ཤག་མགྲོན་གཉེར་གྱི་གོ་ས་ཞུ་རྩིས་བྱས་ཀྱང་། ཆོས་སྐྱོང་མདུན་དུ་མོ་ལུང་ཞུས་པ་ལྟར་དམག་གི་འགོ་བྱེད་ལས་སྣེར་ཞུགས། དེ་རྗེས་ལྕགས་སྤྲེལ་ལོར(1800)བརྒྱ་དཔོན་གྱི་གོ་སར་གནས་འཕར་བྱུང་། ལྕགས་བྱ་ལོར(1802)ཏུ་དཔོན་གྱི་གནས་འཕར་ཏེ་དྲུང་དྲག་གི་དྲས་སུ་ཚུད།

འདིར་ཞུ་དགོས་པ་ཞིག་ལ་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་ཨ་ཁྲུ་སྐལ་བཟང་རབ་བརྟན་ལ་ལྷ་སྐྱོང་ང་བརྒྱད་པར (1797) དབུས་མདའ་དཔོན་གྱི་གོ་ས་དང་རིམ་པ་བཞི་པའི་ཏོག་ཐོབ། དེ་རྗེས་ཨ་ཁྲུ་སྟུང་གཞིས་རྐྱེན་པས་དགོངས་ཞུ་བྱས། དེའི་ཕ་ཤུལ་བུ་འཇགས་ཚབ་ཏུ་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་བརྩོ་ཆེན་ཁྲི་བཞུགས་བདུན་པའི་ཟླ་གཉིས་པའི(1802) [3] ནང་མདའ་དཔོན་དུ་

---

[1] 毕戴克著，沈卫荣、宋黎明译，邓瑞玲校 《1728-1959 西藏的贵族和政府》中国藏学出版社 1990（12），第二章注释 608 条， 255 页。

[2] མཚོ་སྣད་རྫོང་གི་ལྡོ་རྒྱུད།

[3] དེབ་ཐེར་རིན་ཆེན་འཕྲེང་བར་ཟླ་གཉིས་པར་འཁོད་ཡོད་ཀྱང་། སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན་རྣམ་ཐར་ནང་ཟླ་གསུམ་པར་འཁོད་ཡོད། དེ་ནི་རྒྱ་ནག་པེ་ཅིང་ནས་ལྷ་སར་གོང་མའི་བཀའ་ལུང་འབྱོར་གྱི་དུས་ཡུན་གྱི་ཁྱད།

བསྐོས། [1]བཙན་ཆེན་ཁྲི་བཞུགས་དགུ་པར(1804)བཀའ་བློན་གྱི་གོ་ས་ཐོབ། ལོ་དེའི་ཟླ་བ་བརྒྱད་པའི་ནང་བོད་བཞུགས་ཁྲིན་ཨམ་བན(成林)དང་ལྷན་དུ་གཙང་ཁུལ་དུ་ས་མཚམས་སྐོར་གཡེང་ལ་བསྐྱོད། ལྕགས་རྟ(1810)ལོའི་ཟླ་བདུན་པའི་ནང་གཡང་ཨམ་བན(阳春)གྱི་བཀའ་བཞིན་གཙང་ཁུལ་དུ་འཛུམ་ལི་ཁ་སའི་ [2]མི་གསུམ་བྲོས་པ་དེ་འཛིན་བཟུང་དུ་སོང་། 1813ལོར་རྒྱལ་དབང་གིས་སྙེར་མཛལ་གནང་། ལོ་དེར་པཎ་ཆེན་ལྷ་སར་ཕྱིན་པ་དང་ཞབས་བཅར་ཞུས། 1814ལོའི་ཟླ་བདུན་པར་ན་བའི་ཚུལ་གྱིས་བཀའ་ཤག་ལ་དགོངས་ཞུའི་སྙན་ཞུ་ཕུལ། 1815ལོའི་ཟླ་དང་པོར་གོང་མའི་བཀའ་ལན་འབྱོར་ནས་དངོས་སུ་དགོངས་པ་ཞུས། 1815ལོའི་ཟླ་བདུན་པའི་ཚེས་ཉེར་གཅིག་ཉིན་རྒྱལ་ཚབ་བློ་བཟང་ཐུབ་བསྟན་འཇིགས་མེད་རྒྱ་མཚོའི་ [3]དྲུང་ནས་རབ་བྱུང་སྡོམ་པ་བཞེས། ཆོས་མིང་ལ་བློ་བཟང་ཆོས་འབྱོར་བསྟན་འཛིན་རྒྱ་མཚོ་ཞེས་གསོལ། 1820ལོའི་ཟླ་བཅུ་གཅིག་གི་ཚེས་ཉེར་གཅིག་ཉིན་དགོངས་པ་རྫོགས།

བཞི་པ། འབྲེལ་ཡོད་མི་སྣ་དང་ལོ་རྒྱུས་དོན་རྐྱེན་འགའ།

གཅིག རྣམ་ཐར་ནང་འཁོད་པའི་འབྲེལ་ཡོད་མི་སྣ།

རྣམ་ཐར་ནང་བཀའ་བློན་དང་གྲུབ་མཁའ་ཁག་གི་མི་སྣ་དགུ་ཙམ་དང་བྱུང་བའི་ཆོས་ཞུའི་ཡི་གེ་ཟིན་བྲིས་སུ་བཀོད་ཡོད། དེ་དག་ནི་ཞབས་དཀར་ཚོགས་དྲུག་རང་གྲོལ་དང་ཀློང་རྡོལ་བླ་མ་ངག་དབང་བློ་བཟང་། སྐུ་ཞབས་ཁྲི་སྨོན་རིན་པོ་ཆེ། མཆོག་སྤྲུལ་རིན་པོ་ཆེ། སེམས་དཔའ་རིན་པོ་ཆེ་བློ་བཟང་བཤེས་གཉེན་གྲགས་པ། རྗོར་གྲགས་རིག་འཛིན་ཆེན་མོ། དངོས་སྲིད་མཚམས་པ་ཀུན་དགའ་ཚེ་མགོན། ཚངས་སྤྱོད་དགེ་བསྙེན་རྡོ་རྗེ་རྣམ་རྒྱལ། འབྲུག་སྤྱོན་བསྟན་འཛིན་འབྲུག་རྒྱལ་སོགས་དང་།

[1] གཞུང་དགའ་ལྡན་ཕོ་བྲང་ཕོ་བྲང་པའི་ལས་ཚན་ཕྱིནང་ཏོག་གནས་ཀྱི་གོ་རིམ་དེབ་ཐེར་རིན་ཆེན་ཕྲེང་བ་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ། བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་ཡིག་ཚགས་ཁང་གིས་བསྒྲིགས། བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2016(11)ཤོག་ངོས། 2

[2] 查姆克什米尔 ལ་གོ་སྐམ།

[3] དེ་མོ་ཧོ་ཐོག་ཐུ་སྐུ་ཕྲེང་བདུན་པ་ངག་དབང་བློ་བཟང་ཐུབ་བསྟན་འཇིགས་མེད་རྒྱ་མཚོ(177-18819)ཡིན། 1808ལོར་གོང་མའི་བཀའ་ལྟར་རྒྱལ་དབང་སྐུ་ཕྲེང་དགུ་པའི་ཡོངས་འཛིན་མཛད། བཅའ་ཆེན་ཁྲི་ལོར་བཅུ་དྲུག་སྐབས་ཏ་ཚག་ཧོ་ཐོག་ཐུ་དགོངས་པ་རྫོགས་རྗེས་རྒྱལ་ཚབ་ཏུ་བསྐོས།

དེ་མིན་རྒྱལ་མཆོག་སྐུ་ཕྲེང་བརྒྱད་པ་དང་པན་ཆེན་སྐུ་ཕྲེང་དྲུག་པ། དེ་མོ་ཧོ་ཐོག་ཕྲུ་བཅས་ཀྱི་གམ་ནས་ཞར་ཞོར་ལ་ཆོས་ཀྱི་བཀའ་སློབ་ཞུས་ཡོད། དེའི་ནང་ནས་པན་ཆེན་སྐུ་ཕྲེང་དྲུག་པར་བསྟོད་བསྔགས་ཡང་ཡང་ཕུལ་ཡོད་དེ། "ཆོས་དང་འཇིག་རྟེན་གང་ལའང་མཁྱེན་རབ་ཀྱི་གཟིགས་པ་ཡངས་ཤིང་། སྐུ་འདྲ་དང་རོལ་ཆའི་རིགས། གོས་དར། དགྲ་ཆས། རྟ་དང་སྒྲོག་ཆགས་ཀྱི་རིགས་ཚང་མའི་དཔྱད་པ་ལ་ཤིན་ཏུ་ནས་ཐུགས་སུ་མངའ་བ་ཞིག་ཡིན་འདུག" ཅེས་པ་དང་།[1]ད་དུང་བཀའ་བློན་བཤད་སྒྲ་དང་རྡོ་རིང་ཕ་བུ་ལ་བསྔུར་བའི་ཡིག་སྐུར་ཡང་བཀོད་ཡོད། རྡོ་རིང་ཡབ་རྗེར་ཕུལ་བའི་གནྨའི་རྒྱུན་བཟང་ཞེས་པའི་ནང་འཁོད་པར། [2]"དཀྱིའི་གཞུང་ལུགས་རྒྱ་མཚོར་བཞུགས་པ་ལ།།དེང་སང་ཐེག་ཆེན་གྲུ་གཟིངས་ཁྱེད་ཙམ་དགོན།།ནང་དོན་རིག་པའི་མཁའ་ལམ་བགྲོད་བྱེད་ན།།མཁས་དབང་རྡོ་རྗེའི་ར་ལྡན་ཁྱེད་ལས་སུ" [3]ཞེས་རྡོ་རིང་པཎྜི་ཏའི་ཟབ་ཡངས་ཡོན་ཏན་ལ་མངོན་པར་བསྟོད་ཡོད། ད་དུང་ཟུར་ཁང་གི་ཡི་གེ་གཅིག་ནང་རྡོ་རིང་ཞབས་པད་ནག་ཆུར་མི་གསོད་ཞིབ་དཔྱོད་དུ་བསྐྱོད་པའི་སྐབས། རྒྱ་སྡེ་ཕྱོགས་ལ་ཐལ་ཆེ་ན་མི་ལེགས་པའི་ཐུགས་ཁུར་དང་མངགས་ཆ་བྱས་ཡོད་པས། དེ་ནི་རྡོ་རིང་བསྟན་འཛིན་དཔལ་འབྱོར་གྱི་བུ་མི་འགྱུར་བསོད་ནམས་དཔལ་འབྱོར་ཡིན་དགོས། ཕྲ་ཐེ་ཁེ་ཡི་ཞིབ་འཇུག་ལྟར་ན་ཁོང་ནི1809ནས1810བར་ནག་ཆུར་བསྐོར་བསྐྱོད་དུ་ཕྱིན་ཡོད།[4]

གཉིས། སྐབས་དེའི་ལོ་རྒྱུས་དོན་རྐྱེན་གནད་འགག་ཆེ་བ་འགའ།

[1] རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྨད་ཆ། ཤོག་ངོས། 82

[2] རྡོ་རིང་པཎྜི་ཏ་བསྟན་འཛིན་དཔལ་འབྱོར་(1760-1806)ཡིན་དགོས། གང་ལགས་ཞེ་ན། 1808ལོའི་སྐབས་རྡོ་རིང་བསྟན་འཛིན་དཔལ་འབྱོར་གྱི་བུ་མི་འགྱུར་བསོད་ནམས་དཔལ་འབྱོར་བཀའ་བློན་དུ་བསྐོས་ཡོད་པས། ཟུར་ཁང་རྣམ་ཐར་ནང་ཕ་བུ་གཉིས་མཉམ་དུ་ཡོད་རྐྱེན་རྡོ་རིང་ཡབ་རྗེ་དང་ཞབས་པད་རྡོ་རིང་ཞེས་ལོགས་སུ་འཁོད།

[3] རྣམ་ཐར་མ་དཔེའི་སྨད་ཆ། ཤོག་ངོས། 58-59

[4] ［意］ 毕戴克　著，沈卫荣、宋黎明译，邓瑞玲校　《1728-1959 西藏的贵族和政府》中国藏学出版社　1990(12)，49页。引自《九世达赖传》，103b，107b页。

1.རྒྱལ་དབང་སྐུ་ཕྲེང་བརྒྱད་པ་ཞིང་ལ་ཕེབས་པའི་གནས་ཚུལ་དང་སྐུ་གདུང་གི་རྗེས་འཇུག་སྐོར། ཐོག་མར་རྒྱལ་དབང་ཉིད་ཆམ་ནད་ཕོག་སྟེ་བཀའ་བློན་ཟུར་ཁང་དང་བཅས་འཚམས་ཞུར་བསྐྱོད། དེ་རྗེས་ཤིང་བྱི་ལོ་སྟེ་1804ལོའི་ཟླ10པའི་ཚེས18ཉིན་དངོས་སུ་དགོངས་པ་རྫོགས། དེ་ནས་རིམ་གྲོ་རྒྱ་ཆེར་སྒྲུབ་པ་ཕུད། སྐུ་གདུང་རིལ་པོར་བཞུགས་པའམ་ཞུགས་འབུལ་གྱི་ཐད་ཐག་མ་ཆོད་པར་གྲོས་གླེང་མང་ཙམ་བྱུང་བ་མ་ཟད། དཔལ་ལྡན་ལྷ་མོའི་མདུན་དུ་ཟླ་བགས་ཏགས་ཞུ་རྟེས་བྱས་ཀྱང་། མཐར་སེ་འབྲས་ཀྱི་དགོངས་འདོད་ལྟར་སྐུ་གདུང་རིལ་པོར་བཞུགས། འདི་ནས་རྟོགས་ཐུབ་པ་ཞིག་ལ། སྐབས་དེར་རྒྱལ་དབང་མཆོག་གི་སྐུ་གདུང་རྗེས་འཇུག་ཐད་རིལ་པོར་བཞུགས་པའམ་ཞུགས་འབུལ་གྱི་ཐད་གཏན་འཁགས་ལམ་ལུགས་ཆགས་མེད་པར་སྣང་།

2.རྒྱལ་ཚབ་སྲིད་སྐྱོང་ཐད་ཏ་ཚགས་རིན་པོ་ཆེ་བསྐོས་ཡོད་པ་སྟེ། ཐར་དུས་ལོ་ངོ་བཅུ་བཞི་ཙམ་གྱི་སྲིད་སྐྱོང་ཉམས་མྱོང་ཡོད་རྐྱེན་བཀའ་བློན་རྣམས་ཀྱི་རེ་ཞུ་ལྟར། གོང་མའི་བཀའ་ལུང་འཇོར་ནས་ཏ་ཚགས་སྐུ་ཕྲེང་བརྒྱད་པ་ཡེ་ཤེས་བློ་བཟང་བསྟན་པའི་མགོན་པོར(1759-1810)ཚོས་སྲིད་ཀྱི་འགན་སྒྲུལ། དེའི་རིང་གོས་ཁམས་འབྲས་སྤོངས་སུ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་རྣམ་ཐར་ནང་ཙུང་ཙམ་གསལ། དེ་རྗེས1810ལོའི་ཟླ12པའི་ཚེས30ཉིན་ཏ་ཚགས་རིན་པོ་ཆེ་དགོངས་པ་རྫོགས། དེ་ནས1811ལོའི་ཟླ3པའི་ཚེས16ཉིན་གོང་མའི་གསེར་ཡིག་འབྱོར་ནས་དེ་མོ་ཧོ་ཐོ་ཐུ་རྒྱལ་ཚབ་ཏུ་བསྐོས། ལོ་དེའི་ཟླ4པའི་ཚེས11ཉིན་ཁྲི་འདོན་བྱས།

3.ཟུར་ཁང་བཀའ་བློན་རྒྱལ་མཆོག་སྐུ་ཕྲེང་དགུ་པའི(1805-1815)ཁྲི་འདོན་མཛད་སྒོར་ཞུགས་ཡོད་པ་དང་། དེར་ཞབས་བརྟན་མཇལ་གྱི་རྟེན་འབྲེལ་བཤད་པ་ཕུལ།

4.ད་དུང་བོད་སྡོད་ཨམ་བན་གྱི་ཕུལ་བྱུང་མཛད་སྤྱོད་སྐོར་འགོད་པ། དཔེར་ན། "ཁྲིས་ཨམ་བན་ཆེན་པོས་ཀྱང་ཕེབས་བྱམས་ཀྱི་འཁྲམ་ནས་བཀའ་བློན་དྲུང་ཚུགས་ཟེན་ཞིང་མི་སེར་ལ་བྱམས་སྐྱོང་ཆེ་བ་ཡོད་འདུག་པས། ད་དུང་མི་སེར་ཐོག་རྒྱ་བོད་ནས་ཟ་གོའི་རིགས་བྱེད་མ་འཇུག ངོས་ཀྱི་གཡོག་རྣམས་ལའང་གྲོ་ཆས་ཀྱི་མཐུན་རྐྱེན་མ་འཚམས་པའི་ཐོག་ནས་པན་ཚུན་ཚང་མ་ཉེ་སློམས་དང་མགྲིས་ཞེས་ཡང་ཡང་བཀའ་ཕེབས"[1]ཞེས་པ་ལྟ་བུ་ལས། སྐབས་དེའི་ཨམ་བན་གྱི་དྲུང་ཚུགས

[1] རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྣད་ཆ། ཤོག་ངོས། 42

དང་བྱམས་བརྩེའི་རང་བཞིན་གྱིས་བཀའ་བློན་གྱི་ཡིད་སེམས་འགུལ་བར་གྱུར་ཞིང་། དེ་ནི་ཆེང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་ཀྱང་དབྱིང་སྲིད་གཞུང་གིས་བོད་སྐྱོང་གི་མཛད་ཇུས་ཐད་སྦྱོར་ཐོན་རང་བཞིན་གྱི་ཚབ་མཚོན་ལྟ་བུ་ཡིན་པ་སྨོས་མི་དགོས་སོ། །

ལྔ་པ། བཀའ་བློན་དང་ཁ་ཆེའི་ཆོས་དཔོན་བར་གྱི་གླེང་མོལ།

རྣམ་ཐར་འདིའི་ནང་ཟུར་ཁང་སྲི་བཙོད་ཚེ་བརྟན་དང་ལྷ་སའི་དབྱི་སི་ལན་ལྷ་ཁང་གི་བླ་མ་ཏ་ཁིན་གཉིས་བར་བྱུང་བའི་གླེང་མོལ་དུམ་བུ་ཞིག་འཁོད་ཡོད་དེ། སྐབས་དེར་ལྷ་སའི་ཁ་ཆེའི་དུས་སྟོན་སྐབས་བོད་རིགས་མཐོ་རིམ་མི་སྣ་གདན་འདྲེན་ཞུ་སྲོལ་ཡོད་པ་སྟེ། ལྷ་སའི་ཁ་ཆེ་འགོ་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཁ་ཆེ་ལྷ་ཁང་དུ་ཞག་ཤས་སྡོད་དགོས་པའི་མགྲོན་འབོད་བྱས་པ་ལྟར། ཁ་ཆེའི་ལུགས་སྲོལ་གྱི་ཞིམ་ཟས་ལོངས་སུ་སྤྱད། དེ་ནས་ཁོ་ཚོ་ནི་བཟའ་བཏུང་དུས་ཚོད་ལ་བསྟུན་པ་ལས་རང་རེ་བོད་ལུགས་ལྟ་བུར་མངར་སྐྱུར་སྣ་ཚོགས་འཕོ་བར་མི་འཇུ་བར་ནན་ཏན་ཆེན་པོས་ཨུ་ཚུགས་བྱེད་པ་སོགས་གཏན་ནས་མེད་པས། ལུས་སེམས་དལ་སྡོད་ཀྱིས་སྐྱིད་ཚོར་ཆེ་བ་བྱུང་ཞེས་བརྗོད་ཡོད། [1]རྩོམ་པ་པོས་བཟའ་བཏུང་སྟོན་མོའི་ལུགས་སྲོལ་ཐད་རང་རེ་བོད་དང་བསྡུར་ནས་སྙེར་ངོས་ཀྱི་བག་ཆགས་རྣམས་ཇི་བཞིན་སྟོང་པོར་བྲིས་འདུག་སྟེ། དུས་ད་ལྟའང་ཐུན་ལྟ་བུར་དེ་ནི་ཅི་མི་བདེན་ཨང་སྙམ་པའི་ཡིད་རྟོན་འཕེལ་བའི་གནས་སོ། །

ཁ་ཆེའི་མགྲོན་འབོད་སྐབས་སུ་འདི་ལྟར་འཁོད་འདུག་སྟེ། བཀའ་བློན་ཁོང་ཉིན་ལྟར་ཁ་ཆེའི་བླ་མའི་དྲུང་དུ་ཕྱིན་ཏེ་རྒྱ་གར་གྱི་ལོ་རྒྱུས་ཁྱད་མཚར་བའི་རིགས་ལ་ཉན་པ་དང་། ཉིན་ཅིག་ཁ་ཆེ་བླ་མ་ཏ་ཁིན་ལག་པའི་གྲུ་མོ་བཙུགས་ཏེ་འབོལ་ལེར་བསྡད་འདུག་པ་དང་། བཀའ་བློན་ཡ་མཚན་སྐྱེས་ནས་ཁྱེད་རང་ཁ་འདོན་ཡང་མི་བྱེད། གཉིད་འདྲ་ཡང་མི་ལོག གང་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་ཅེས་དྲིས་པར། ཁ་ཆེ་བླ་མས་མི་རྟག་ལ་ལྟད་མོ་ལྟ་ཡི་ཡོད་ཅེས་བཤད་པ་དང་། ཁ་ཆེའི་བླ་མས་འཁོར་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་དང་འདྲ། སེམས་ཉིད་འདི་མི་རྟག་གི་དྲི་མ་དང་འདྲ་ཞེས་མི་རྟག་པའི་ཆོས་ཉིད་བཤད་པས། རང་རེའི་ནང་ཆོས་ཀྱི་ལྟ་བ་དང་མཚུངས་ཤས་ཆེ་བ་མཐོང་ནས་བཀའ་བློན་ལ་དད་སྣང་སྐྱེས་ཏེ། སྒྲུ་མཐུད་དུ་སེམས་ཞེས་པ་འདི་གནས་ཡུལ་དང་

[1] རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྣད་ཀ། ཤོག་ངོས། 114

དངོས་ཡོད་དངོས་མེད་ཅི་ཞིག་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས་པར་སྐད་ཆ་དྲིས། དེ་རྗེས་ཁ་ཆེའི་བླ་མས་ཆོས་ཟབ་པ་མང་པོ་ཁ་ནས་ཤོད་མི་ཤེས་ཀྱང་ང་ཚོར་སྒྲུང་འདི་འདྲ་ཞིག་ཡོད་ཅེས་ཚོང་པ་དང་ནེའུ་ཙོའི་སྒྲུང་ཞིག་བཤད་ཡོད། [1] དེ་ནི་པར་སིག་གི་སྙན་ངག་པ་གྲགས་ཅན་འཛམ་ལར་ཨ་ཏ་ཏིང་རུའུ་མྱི (Jalāl ad-DīnRūmī , 1207-1273) གྱི་སྙན་ངག་སྒྲུང་རྩོམ《མཱ་ས་ནཱ་ཝི》(Masnavi) ཞེས་པའི་ནང་གི་དུམ་བུ་གཅིག་ཡིན་ལ། སྙིང་དོན་ནི་སེམས་ཉིད་རྟོགས་པ་དང་རང་དབང་ལ་བརྩོན་པར་བྱ་དགོས་པའི་སྐུལ་མ་དང་། སྒོག་ཆགས་ནེའུ་ཙོ་ཡིན་ཡང་སེམས་ཀྱིས་སྤྱོད་པའི་ཚོར་སྣང་གཅིག་ཏུ་མཐུན་ནས། ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་གོ་མཚོན་ཐོགས་ནས་ཐར་པའི་ཕྱོགས་སུ་འཕུར་ཐུབ་པའི་གནས་ལུགས་བསྟན་ཡོད། དེས་བཀའ་སློན་ལ་བག་ཆགས་ཟབ་མོ་བཞག་པ་དང་གནད་འགག་ཅན་དུ་གོ་ནས་ཡི་གེར་བཀོད། རུའུ་མྱི་ཡི་སྙན་ངག་སྒྲུང་འཛམ་གླིང་གི་སྐད་ཡིག་མང་པོར་སྒྱུར་ནས་བསྒྱུར་ཡོད་ཀྱང་། བོད་ཡིག་སྟེང་འགོད་པ་འདིར་ཐེངས་དང་པོ་ཡིན། དེ་བཞིན་སྐབས་དེར་ཡུལ་གཞན་ནས་ཡོང་བའི་ཁ་ཆེ་ཚོ་ནི་བོད་པ་ཆོས་འཛམ་གླིང་བལྟ་བའི་སྒེའུ་ཁུང་ལྟ་བུ་ཡིན་ཞེས་ཀྱང་ཆོག

ད་དུང་ལྟ་སའི་ཁ་ཆེ་ཆོས་བོད་པའི་བྱ་སྤྱོད་ཁག་གི་མཐོང་ཚུལ་ཡང་ཤར་མར་བཀོད་ཡོད་དེ། "བཀའ་སློན་སོགས་ཆོས་སྐྱོང་ཆེན་མོར་སྤྲགས་རིལ་གྱི་བཀའ་ལུང་ཞུ་བར་ཁ་ཆེ་བ་དགོད་བྲོ་ཞིང་ཧང་སངས་ཏེ། གནའ་དུས་འདི་འདྲ་བྱེད་སྲོལ་རྒྱ་བོད་ཀུན་ལ་ངག་གཏམ་དུ་ཡོད་པ་ལས་དེང་དུས་མིག་མཐོང་གཟུགས་གྲུབ་སུ་ལའང་མི་ཡོང་བས་སྐུ་རྩེད་མ་མཛད།"[2] ཅེས་པ་ལྟ་བུ་ནི། རང་རེའི་ནན་ཏན་གྱི་མོ་ལུང་ཞུ་འབུལ་བྱེད་པའི་ཚུལ་དེ་ཁ་ཆེའི་མིག་ནང་བྱིས་པའི་རྩེད་མོ་ལྟ་བུར་མཐོང་། འདིས་ཀྱང་སྐབས་དེའི་ཆོས་སྲིད་ཟུང་འབྲེལ་གྱི་སྤྱི་ཚོགས་འོག་བོད་རིགས་སྤྱི་ཡི་བསམ་བློའི་འདུ་ཤེས་དང་དམིགས་བསལ་གནས་སྟངས་དེ་མཚོན་ཐུབ།

དྲུག་པ། རྣམ་ཐར་གྱི་རྩོམ་རིག་ཁྱད་ཆོས།

[1] རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྣད་ཆ། ཤོག་ངོས། 115

[2] རྣམ་ཐར་མ་དཔེ་སྣད་ཆ། ཤོག་ངོས། 64

རང་རེའི་བོད་ལ་རྒྱ་གར་གྱི་སྐྱེས་རབས་རྩོམ་རིག་དང་རྟོགས་བརྗོད་རྩོམ་རིག་གི་ཤན་ཞུགས་ཆེ་ཞིང་། སྤྱི་ལོའི་དུས་རབས་བཅུ་གཅིག་ཙམ་ནས་རྣམ་ཐར་འབྲི་བའི་རྒྱུན་དར་ཡོད་ལ།[1] དེ་ནས་དགའ་ལྡན་ཕོ་བྲང་སྐབས་སྐྱ་བོ་གཞུང་ཞབས་པའི་རྟོགས་བརྗོད་འབྲི་སྲོལ་དར་ཡོད། ད་ལམ་ཡོངས་གྲགས་སུ་མངོན་རྒྱུ་ཡོད་པ་ནི་མདོ་མཁར་ཞབས་དྲུང་ཚེ་རིང་དབང་རྒྱལ(1697-1763) གྱི《མི་དབང་རྟོགས་བརྗོད》དང《བཀའ་བློན་རྟོགས་བརྗོད།》 རྡོ་རིང་བསྟན་འཛིན་དཔལ་འབྱོར(1760-?)གྱི《དགའ་བཞི་བའི་བྱུང་བ་བརྗོད་པ་ཟློལ་མེད་གཏམ་གྱི་རོལ་མོ》ལས་མེད། མདོ་མཁར་གྱི་མི་དབང་རྟོགས་བརྗོད་ནི་སྐྱ་བོའི་རྟོགས་བརྗོད་ཀྱི་དང་པོར་གྱུར་ཡོད་ཅིང་། ཟུར་ཁང་དང་རྡོ་རིང་སོགས་ལ་ཤུགས་རྐྱེན་ཆེན་པོ་ཐེབས་ནས་རྣམ་ཐར་འབྲི་བའི་བློ་སྒོ་ཕྱེ་བ་ལྟ་བུར་སྣང་། གང་ལགས་ཤེ་ན། ཟུར་ཁང་སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན་གྱི་རྣམ་ཐར་ནང་འཁོད་པར་སྟག་ལུང་ག་ཟེའི་གདུང་རྒྱུད་ཀུན་གྱིས་ཚད་མར་འཛིན་པ་བཀའ་བློན་ཞབས་དྲུང་དེ་ཉིད་ཀྱི། ཕོ་རང་གི་སྐྱེ་རྒྱུད་མ་ཤེས་ན་ནགས་གསེབ་ཀྱི་སྤྲེའུ་འདྲ་ཞེས་པའི་སྐད་ཆ་དྲན་བུ་ཞིག་ལུང་དྲངས་ཡོད། དོན་དུ་དེ་ནི་དུས་རབས་བརྒྱད་པའི་ནང་རྗེ་འབངས་ཉེར་ལྔའི་གྲས་རླངས་དཔལ་གྱི་སེང་གེའི་གསུང་ཞིག་ཡིན།[2]

རྣམ་ཐར་ནང་ཟུར་ཁང་པས་བྱུང་བ་བརྗོད་པ་དང་རིགས་རུས་ཚོ་འབྲང་འབྲི་བའི་ཀུན་སློང་ནི་རང་གི་རིགས་ཀྱི་རྒྱུ་གྱུར་གྱུར་པ་རྣམས་ལ་འདི་དང་འདི་བགྱིས་སོ་ཞེས་ཕ་མེས་ཀྱི་བྱས་པ་བརྗོད་ན་ཕྱིར་མ་རབས་ངན་པའི་མིག་འགྲན་གྱིས་སྣད་མི་ནུས་ཤིང་། ཁྱད་པར་དུའང་འདབ་ཆགས་ལྟུང་བར་སྤྱོད་པའི་འདྲེན་བྱེད་ཡར་འདེགས་སུ་གྱུར་པ་ཞིག་མི་འགྱུར་རམ་སྙམ་ནས་རགས་བསྡུས་སུ་བཀོད་ཅེས་པ་དང་། གཞན་ཡང་། རང་ཅག་འཁོར་བ་པ་ཡི་ཀུན་རྟོག་ནི། ཡི་གེའི་ལམ་དུ་འགོད་པ་ག་ལ་ལང་། འོན་ཀྱང་བློ་གསར་འདབ་བརྒྱ་བཞད་པའི་ཆེད། ལོ་རྒྱུས་རྟ་ལྗང་དབང་པོའི་འོད་སྣང་སྤྲོ་ཞེས་སོགས་ནས། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཡོན་ཏན་ངེས་ཅན་ཞིག་རྒྱུ་མཚན་དུ་དྲངས་ཏེ། སྐྱེས་ཆེན་དམ་པ་རྣམས་ཀྱི་འགྲན་ཟླར་ནམ་ཡང་ལངས་སུ་མི་ཕོད་པར་ཕ་མེས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་མ་བརྗེད་པ་དང་། ན་གཞོན་རྣམས་ལ་མིག་དཔེ་བཟང་པོ་ཡོང་བའི་ཆེད་དུ་ཁོ་ན་ཡིན་ཞེས་བག་ཡོད

---

[1] འཚོལ་ཞིབ་དང་གསར་གཏོད། མདོ་མཁར་ཞབས་དྲུང་ཚེ་རིང་དབང་རྒྱལ་དང་ཁོང་གི་གསར་རྩོམ་གྱི་ཕྱག་རྗེས་སྐོར་གླེང་བ། དབང་རྒྱལ། བོད་ལྗོངས་བོད་ཡིག་དཔེ་སྙིང་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2018(10) ཤོག་ངོས། 138

[2] རླངས་ཀྱི་པུ་ཏི་བསེ་རུ་རྒྱས་པ། བོད་་ལྗོངས་བོད་ཡིག་དཔེ་སྙིང་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2013(2) ཤོག་ངོས། 7

འཛོམས་སྣང་གི་བརྟུལ་ཞུགས་བཟུང་ནས་བྲིས་ཡོད་ཅིང་། སེར་མོ་བའི་རིག་གནས་ཐམས་ཁ་མཐུག་པའི་ཁོར་ཡུག་དེར་བཀའ་བློན་གྱི་འཁུར་འཛིན་པའི་སྐུ་པོ་རྣམས་ཀྱིས་རྣམ་ཐར་འབྲི་བར་ཟབ་ནན་དང་བསྟུན་དགོས་པའི་ཆ་མང་པོ་ཡོད་པ་ཤེས་ཐུབ།

རྣམ་ཐར་ཁྲོན་ཡོངས་བཅད་ལྔུག་སྤེལ་མའི་ཐོག་ནས་བྲིས་ཡོད། ལྷག་ཏུ་ཉམས་མགུར་དང་ཐོལ་བྱུང་འབོལ་རྩོམ། མཆྙལ་བཤད་པ། ཡིག་སྐུར་ནང་དོན་སོགས་འཁོད་པ་རྣམས་བརྗོད་བྱའི་དོན་ཟབ་ལ་རྗོད་བྱེད་ཚིག་སྦྱོར་བབ་ཆགས་པ་ཤ་སྟག་སྣང་། དེ་མིན་རྣམ་ཐར་ནང་གཞུང་ཆེན་མདོ་ལུང་ཕུད་《སྙན་ངག་མེ་ལོང》《ས་སྐྱ་ལེགས་བཤད》《བཀའ་གདམས་ཕ་ཆོས་བུ་ཆོས》 《འབྲུག་སྨྲོན་ཀུན་དགའ་ལེགས་པའི་རྣམས་ཐར》 《མི་དབང་རྟོགས་བརྗོད》སོགས་ཀྱི་ནང་དོན་ལུང་འདྲེན་བྱས་ཡོད། དེ་ཐོག་ནས་བཀའ་བློན་ཉིད་གཞུང་ལུགས་མང་ལ་གསན་བསམ་ཡོད་པའི་རིག་གཞུང་རྒྱབ་ལྗོངས་མངོན་ཡོད་སྙམ།

ད་དུང་གེ་སར་ཏ་རྒྱག་གི་དཔེ་ཆའི་མཇུག་འཕྲོ་ལུས་ཡོད་པ་ཞིག་བཀའ་བློན་རང་གིས་འཕྲོ་མཐུད་ནས་བརྩམས་པའི་སྐོར་འཁོད་ཡོད། དེ་ལས་བཀའ་བློན་གྱི་རྩོམ་རིག་སྨྲོ་སྣང་མཆོན་པར་མཐད། དགུན་དུས་ཀྱི་བུང་བ་དང་ཟབ་མགུར་སྣ་ཚོགས་ལེན་པའི་རྟོག་བཟོའི་རྣམ་པས། འཆར་ཡན་གྱི་ཉམས་སྣང་མང་དུ་བརྗོད་པ་སོགས་རྩོམ་རིག་གི་སྒྱུ་རྩལ་ལ་མི་དམན་པའི་བྱུང་བ་མཆིས།

བདུན་པ། མཇུག་བསྡུ།

རྣམ་ཐར་ཆ་ཚང་ཞིབ་པར་བགླགས་གྲུབ་རྗེས་ཕྲན་ལ་སྒྱོང་བ་ཟབ་མོ་ཞིག་བྱུང་བ་ནི། དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱད་ནས་བཅུ་དགུའི་གཡས་གཡོན་དུ་ཆོས་སྲིད་ཟུང་འབྲེལ་གྱི་དམིགས་བསལ་རྒྱབ་ལྗོངས་འོག་སྐུ་པོ་གཞུང་ཞབས་པའི་མི་ཚེའི་ནང་ཆོས་ལུགས་ཉམས་ལེན་ནི་ཤིན་ཏུ་གལ་འགངས་ཆེ་བའི་གནས་བབ་ཟིན་ཡོད་ལ། དུས་དེར་སེར་མོ་བས་འཇིག་རྟེན་སྲིད་དོན་ལ་ཞུགས་པ་དང་། སྐུ་པོ་གཞུང་ཞབས་པས་ཆོས་ཕྱོགས་སྲི་ཞུ་དང་ཉམས་ལེན་ལེགས་པར་སྒྲུབ་པ་སོགས་ཀྱི་ཁྱད་ཆོས་ཡང་ལྡན། ཐ་ན་ཟུར་ཁང་སྲིད་བཅོད་ཚེ་བརྟན་ལྷ་བུ་སྲིད་ནས་དགོངས་པ་ཞུས་ནས་རྗེ་གཅིག་རབ་བྱུང་སྒྲུབ་པ་ཡང་ཡོད་པས། དེ་ནི་

གང་ཟག་སྒེར་ངོས་ཀྱི་གདམ་ཀ་ཞིག་ཡིན་པ་ཟད། སྐབས་དེའི་སྤྱི་ཚོགས་ཁོར་ཡུག་གིས་བསྐྲུན་པའི་སྐྱ་བོ་གཞུང་ཞབས་པའི་ནང་སེམས་ཀྱི་འགལ་ཟླ་ཡང་མཚོན་སྣམ།

དཔྱད་གཞིའི་ཡིག་ཆ།

[1] ཟུར་ཁང་སྲིད་བཙོད་ཚེ་བརྟན། བཀའི་ཤུང་བློན་གྱི་འཁུར་འཛིན་པའི་རྟོགས་བརྗོད་བུང་བའི་མགྲིན་གླུ། མ་དཔེ།

[2] གཞུང་དགའ་ལྷན་ཕོ་བྲང་པའི་ལས་མཚན་ཕྱི་ནང་ཏོག་གནས་ཀྱི་གོ་རིམ་དེབ་ཐེར་རིན་ཆེན་ཕྲེང་བ་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ། བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2016(11)

[3] 毕戴克 著.沈卫荣、宋黎明 译.邓瑞玲 校.1728-1959 西藏的贵族和政府.中国藏学出版社，1990(12)

[4] མདོ་མཁར་ཞབས་དྲུང་ཚེ་རིང་རྣམ་རྒྱལ། མི་དབང་རྟོགས་བརྗོད། སི་ཁྲོན་མི་དམངས་དཔེ་བསྐྲུན་ཁང་། 2002(3)

[5] རྗོ་རིང་བསྟན་འཛིན་དཔལ་འབྱོར། དགའ་བཞི་བའི་བྱུང་བ་བརྗོད་པ་ཟོལ་མེད་གཏམ་གྱི་རོལ་མོ། བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2014(3)

[6] དབང་རྒྱལ། འཚོལ་ཞིབ་དང་གསར་གཏོད། མདོ་མཁར་ཞབས་དྲུང་ཚེ་རིང་དབང་རྒྱལ་དང་ཁོང་གི་གསར་རྩོམ་གྱི་ཕྱག་རྗེས་སྐོར་གླེང་བ། བོད་ལྗོངས་བོད་ཡིག་དཔེ་རྙིང་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2018(10)

[7] རྒྱལ་དབང་སྐུ་ཕྲེང་བཅུ་གསུམ་པའི་རྣམ་ཐར།

[8] ཚེ་བརྟན་བཀྲ་ཤིས། བོད་ལྗོངས་ཁ་ཆེ་ལྷ་ཁང་གི་དཔྱད་བསྡུས། བོད་ལྗོངས་སློབ་ཆེན་རིག་གཞུང་དུས་དེབ། འདོན་ཐེངས་གསུམ་པ། 2014(5)

[9] སུང་ཀྲོའོ་ལིན། ཊའུ་སྨི་ཡི་སྟན་ངག་འདམས་བསྒྱུར། མི་དམངས་རྩོམ་རིག་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 1958ལོར་པར་ཐེངས་དང་པོ།